

HALKEVLERİ VE HALKODALARI TİYATRO KOLLARI ÇALIŞMALARI- 1932-1951

NURHAN KARADAĞ*

Sayıları beşyüze yaklaşan Halkevleri ve Halkodaları tiyatroları genç Türkiye Cumhuriyetinin çağdaşlaşma yolunda en önemli kültür ve sanat evleri olarak uzun yıllar yaygın ve etkin bir biçimde görev yapmıştır. Bugünkü anlayışla, olanaklarla ve koşullarla ulaşamayacağımız bir saygı ve güç. Ve de bir anlamda yoktan varedilerek ulaşıyor bu güce, bu sayıya.

Şimdi dönemi içinde, Halkevleri ve Halkodaları tiyatro çalışmalarını, "Halkevleri Çalışma Talimatnamesi"nden başlayarak sırasıyla inceleyelim.

"III — TEMSİL ŞUBESİ

43 — *Halkevleri sahnelerinin gayesi şöyle hulâsa olunabilir:*

- a) *Halkevlerinde bir hayat ve hareket uyandırma,*
- b) *Şehir ve kasabaların tiyatro ihtiyacını gidermeye yardım etmek,*
- c) *Gençleri güzel ve serbest konuşturmaya alıştırmak,*
- d) *Gençlerin fikir, sanat ve dil terbiyelerine yardım etmek,*
- d) *Tiyatro artisti olabilecek kabiliyetlerin, kendilerini göstermelerine imkan vermek,*
- e) *İyi hatip yetiştirmek,*
- f) *Memleket ve cemiyet için faydalı telkinlerde bulunmak,*

44 — *Şube, bu maksata erişmek için tiyatro sanatına isteği ve istidatı olan kadın ve erkek azasından bir veya birkaç tiyatro grubu kurar.*

45 — *Halkevleri müsamerelerinde ancak CHP Umumi İdare Heyetince tasvip edilen piyesler oynanabilir. Bunlardan başka oynattırılacak piyeslerin CHP Umumi İdare Heyetince görülüp uygundur denilmiş olması şarttır.*

46 — *Piyeslerdeki kadın rolleri hiçbir bahane ile erkeklere verilemez.*

47 — *Sahnesi olmayan yerlerde ve köylerde açıkta temsil faaliyeti teşvik olunmalıdır.*

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tiyatro Bölümü.

48 — *Kukla-Karagöz halk terbiyesi bakımından bu şubenin önemli çalışmaları içine alınmalıdır.*

49 — *Halkevlerinde sabit veya seyyar sinema makineleri bulundurulabilir.*

Bu makineleri ya CHP tedarik edip gönderir veyahut Halkevleri kendi bütçeleri ile temin eder. İkinci halde makinelerin evsaf ve kabiliyetlerinin CHP Genel Sekreterliğince tayin ve tesbit edilerek alınma kararının verilmesi şarttır.

Bu maksatla sinema makinesi almak teşebbüsünde bulunacak Halkevi, almak istediği makinenin marka ve evsafını Genel Sekreterliğe bildirir.

50 — *Halkevlerinde sinema faaliyetlerinden maksat halkın sinema vasıtasıyla fikir ve zevkini yükseltmektir. Halkevlerinin bütün çalışma kollarında olduğu gibi sinemadan ticari gaye, Halkevine gelir temin maksadı beklenilmemelidir.*

Tiyatro, konser gibi Halkevleri çalışmaları nasıl parasız olarak sırf halkın yetişmesi bakımından tertipleniyorsa, sinemada da bundan başka bir gaye güdülmemelidir.

Bu bakımdan Halkevlerinde sinemanın parasız olması şarttır.

51 — *Halkevlerinde gösterilecek filmler şunlar olabilir:*

1 — *CHP'nin göndereceği filmler,*

2 — *Hükümetin göndereceği filmler,*

3 — *Halkevi İdare Heyetinin "50"nci maddede işaret olunan maksatları gözönünde tutarak piyasadan tedarik edeceği filmler.*

52 — *50.nci maddenin 3. fıkrasına göre tedarik edilecek filmlere ufak bir konser, bir piyes veya bir iki yerli türkü veya oyun eklenerek bir müsamerelik şekli verildiği takdirde sosyal yardım menfaatine paralı olarak gösterilmesinde mahsur yoktur. Ancak bu şekildeki müsamerelerin sayısı yılda 12'yi geçemez.¹*

Halkevleri 1940 yıllığında, Halkevleri temsil kolları görevi 3 maddede özetleniyor.

1 — *Halkı tiyatro aracılığıyla yetiştirmek üzere partice kabul edilen eserleri oynamak.*

2 — *Gezici veya yerli, sesli veya sessiz sinemalardan yararlanarak halkın kültürel ve artistik sevgisini yükseltmek.*

¹ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Ankara 1940, Zerbemat Basımevi, s. 13-15, CHP Umumi İdare Heyetince hazırlanmış ve Genel Başkanlık divanınca 20.4.1940'da kabul edilmiştir.*

3— Kukla, Karagöz, orta oyunu gibi ulusal oyunları düzenleyip bunlardan halk terbiyesi bakımından yararlanmak.”²

“Sanat, yöneldiği toplumu yansıtmakla kalmaz onu eğitir de. Toplumun hem nasıl olduğunu, hem nasıl olması, nasıl olmaması gerektiğini söyler. Sanatın eğitici gücü, türüne göre ve her türün farklı akımlarına göre başka başka olmuştur. Tiyatro sanatı eğitcilik görevini en çok benimsemiş olan sanatlardan biridir”³ diyor Sevda Şener. Halkevleri ve Hal-kodaları çalışmalarına böyle bir görüşün ışığında bakmak bizi daha doğru yargılara götürecektir. Halkevleri Genel Başkanı Denizli Milletvekili Necip Ali Bey Halkevlerinin 1. Kuruluş Yıldönümü töreninde yaptığı konuşma-
da; devrim düşüncelerinin ve duygularının halka ifadesi konusunda Hal-kevleri tiyatrolarını en güçlü araçlardan biri olarak niteliyor.⁴ Burhan Asaf; Türk sanatına toplumsal siparişi veren en büyük gücün Türk devrim-leri olduğunu söylüyor.⁵

Ressam Ali Sami; güzel sanatları devrime nasıl mal edebileceğimiz konusunda, devrim sanatı, devrim ruhunu, devrim ülküsünü özümlemiş bir sanat çevresinde doğabilir, böyle bir çevreyi oluşturmak en önemli işi-
miz olmalı diyor. Ve sanat-propaganda ilişkisi içinde, çağdaş propaganda-
yı az çok sevimli bir kılığa sokan elemanlardan biri de propagandacılığı
güzel sanatları kadrosuna almasıdır. Güzel Sanatlardan resim, tiyatro ile
ayrıntısından olan sinema, şiir, roman, hikaye gibi dalların hepsi propa-
gandacıların amaçlarını yaymak için kullandıkları yasal araçlardır⁶ diyor.
İ. İnönü, Yeni Halkevlerini açma söylevinde, Halkevlerinde güzel sanatla-
ra harcanan bütün emeğin çok verimli olduğunu belirtiyor.⁷ Behçet Ke-
mal 1935’te “Gönüllü Sanat” başlığında sanatın görevini çarpıcı bir biçim-
de dile getiriyor.⁸

*“Bazı inkılâp hareketlerinin halka tam mal olması, halkın ruhuna tam sını-
mesi için, sanatın elinde parlaması, sanatın imbiğinden geçmesi lazımdır. ... Yeni*

² CHP Halkevleri 1940, Ulusal Matbaası, Ankara, s. 6.

³ Sevda Şener, *Çağdaş Türk Tiyatrosunda Ahlâk, Ekonomi, Kültür Sorunları 1923-1970*, Ankara 1971, s. 8.

⁴ Necip Ali, *Ülkü*, Mart 1933, s. 111.

⁵ Burhan Asaf, “Sanatın Salamurası Karşısında”, *Kadro*, sayı 17, Mayıs 1933, cilt 2, s. 49.

⁶ Ressam Ali Sami, “Güzel Sanatları İnkılâba Nasıl Mal Edebiliriz”, *Ülkü*, Cilt 3, sayı 17, Temmuz 1934, s. 361.

⁷ İ. İnönü, “Yeni Halkevlerini Açma Nutku”, *Ülkü*, cilt 1, sayı 25, Mart 1935, s. 2-3.

⁸ Behçet Kemal, “Gönüllü Sanat”, *Ülkü*, cilt 4, sayı 23, 1. Kanun 1935, s. 336-337.

duyguları halkın gönlüne, yeni görüşleri halkın gözü önüne sanat koyacak. Kültür seferberliğindeyiz. "Sanat"ı bir eski "ekalliyet çocuğu" veya "İstanbul efendisi" gibi "vazifeden muaf" saymak, ilk defa, sanata karşı güvensizlik ve saygısızlık olur."

Halkevlerinin 1936 çalışma yıllığında, ileride ayrıntılarıyla görüşeceğimiz sayısal sonuçlar yanında Tiyatro kollarının nice zor koşullar içinde ürün verdikleri belirtiliyor. Bu zorlukların ilki kadro sorunu. Hem yetişmiş, yetkin bir kadro bulunamıyor, hem de tiyatro ile uğraşan kişilere çevrede saygılı davranılmıyor, hafife alınıyor. Gerçekten de tiyatro uğraşı, sahneye koyucusundan, dekorcusuna, oyuncusundan süflörüne kadar bir çok alanda uzman kişileri gerektiriyor. Ülkenin her yanında onlarca, yüzlerce açılan Halkevi tiyatro kollarına yetiştirici, çalıştırıcı bulmak bir sorun, hadi yetiştiricisi şöyle ya da böyle çekirdekten yetişiyor, oyuncu bulmak bir başka sorun, hele hele hanım oyuncu.

Türk Tiyatrosunda, Türk kadınının sahneye çıkmaya başlaması daha 10-15 yıllık bir geçmişe sahip, o da nice zorluklarla ve ne kadar az sayıda. Daha İstanbul bile, yazar, kadro, kadın oyuncu sorununu tam olarak çözememiş. Anadolu'nun her köşesinde başlayan tiyatro eylemi, ilkin çevreyi ister istemez çok şaşırtıyor. Çünkü Türk halkının genelde bu anlamda tiyatro alışkanlığı ve gözlemi yok denecek kadar az, Türk köylüsünün çıkardığı seyirlik oyunlar büyüsel ağırlıkta. Daha ileride değineceğimiz gibi seyirlik oyunlar henüz tam olarak tanınmıyor, tanınsa bile tiyatro olup olmadığı konusunda tartışmalar sürüyor. Türk halkının çok küçük bir bölümünün tanıdığı başka bir tiyatro örneği çadır tiyatroları ya da derme çatma kadrolarla turnelere çıkan birkaç topluluk. Böyle bir ortamda tiyatro hareketi, hele batılı anlamda bir tiyatro hareketi besbelli birçok zorluklarla karşılaşılıyor. Bu zorluklardan bir diğeri de oyun metinleri. Tiyatro kollarının yönetmeliklerinde izlediğimiz gibi metinlerin Parti denetiminden geçmesi gerektiği halde bazı Halkevleri kendi istedikleri metinleri Partiyeye haber vermeden oynuyorlar. 28.4.1934 tarihli CHP Genel Sekreterliği duyurusunda Erzincan Milletvekili Saffet Ziya, oynanacak oyunların parti onayından geçmesi gereğini yineliyor.⁹

Aynı yinleme 1936 çalışma yıllığında da görülüyor.¹⁰ Aynı yılda kadro sorununa çözüm bulan Halkevleri, Mersin, Giresun, Bartın, Beşiktaş, Ayıntap, Eminönü, Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Aydın, Balıkesir,

⁹ Saffet Ziya, *CHP Kâtibi Umûmiliğinin Fırka Teşkilatına Umûmi Tebligatı, Halkevlerini Alâkadar Eden Kısım, 1. Kanun 1934'ten Haziran 1934 sonuna kadar*, cilt 4, s. 30.

¹⁰ *1936 Yılında Halkevleri Nasıl Çalıştı*, Ankara 1937, s. 11.

Beyoğlu, Kayseri, Manisa örnekleniyor. İzmir, Elaziz, Siirt, Uşak, Üsküdar Halkevleri de çalışmalarını hızlandırıyorlar. Sandıklı, Gerze, Burdur, Devrek, Düzce, Edremit, Mudurnu, Salihli, Yalvaç ve Dinar Halkevleri tiyatro kolları da yakın çevrelerine turne yapıyorlar. Yörelerindeki halkın ilgisini ve yeteneklilerin heveslerini geliştirmek için yerlerini, dekorlarını, derslerini, toplantılarını ve konuşmalarını yaparak çevre ve eleman hazırlayan Halkevleri arasında, İnebolu, Siirt, Bitlis, Gerede, Giresun, Zonguldak, Beşiktaş, İzmir, Kastamonu, Konya, Malatya, Mırsın, Mardin, Ordu, Trabzon, Uşak, Yalvaç, Sinop, Ünye Halkevleri sistemli çalışmalarıyla anılıyor. Kadıköy, İzmir ve Şehremini Halkevleri ayrıca Karagöz ve kukla temsilleri veriyorlar.

Behçet Kemal Çağlar; “Oyun öncesi ya da perde aralarında bir tezi aşılacak için kısa ve özlü konuşmalar yapılmalı” diyor. Ve Fatih Halkevi ni bu işi yapan bir topluluk olarak kutluyor.¹¹ Ankara Halkevi tiyatro kolu da kuruluş yıllarında haftanın belirli akşamlarında danslı toplantılar düzenliyor.¹²

Halkevleri ilk açıldığı yıllarda dinleyici çekebilmek için konferansın yanına bir oyun ya da bir müzik parçası koyma gereği duyarken gide gide her kol kendi etkinliğiyle çekme durumuna giriyor.

1939 Halkevi Yılığ, Halkevi sahnelerinin artık birer birim olarak ülke adına önemli adımlar attığını belirtiyor:¹³ Halkevi sahnelerinin Türk Ulusunun amaçladığı duruma henüz gelemediği, ancak kadının sahneye çıkışının ve genellikle tiyatronun haksız yere uğradığı lânetlenmeyi göz önüne getirince, Devlet ve Parti eliyle tutulan bir tiyatro hareketinin ulaştığı sonucun önemli olduğu vurgulanıyor. Çalışkan amatörler eliyle bazı Halkevlerinin önemli başarılar elde ettiği ve bu başarının artık hızlanacağı ve yaygınlaşacağı umudu güçleniyor.

Nurettin Sevin, amatör sahnelerin görevinin bilinçli olarak halka, toplumsal açıdan gerekli düşüncelerimize uygun aşılmaları, sanatın göz oyalayan büyüü içinde sunmaktır diyor ve tiyatronun toplumsal ve ahlâkî açılardan önemli etkin bir güç haline geldiğini belirtiyor.¹⁴ Mehmet Alper

¹¹ Behçet Kemal Çağlar, “Halkevlerinde Çalışmalar”, *Ülke*, cilt 2, 2. Kanun, 1939, s. 455.

¹² *Ulus*, 3 Mayıs 1933.

¹³ *1939'da Halkevleri*, Ankara 1939, s. 4.

¹⁴ Nurettin Sevin, *Ülke*, cilt 10, sayı 55, Eylül 1937, s. 169; sayı 60, Şubat 1938, s. 506.

de Trabzon Halkevi Dergisinde, tiyatronun, aşılması gereken düşünce ve duygu vermede yazı, söylev ve konferanstan daha etkin bir araç olduğunu, tuluatçı ve disiplinsiz tiyatroların Halkevlerince hoşgörülmesi gerektiğini yazıyor.¹⁵

Sayıları gittikçe artan Halkevleri giderek tiyatronun yanına kukla, Karagöz, ortaoyunu ve film çalışmalarına da katıyorlar. Parti, yeni Karagöz oyunları bastırıp örgüte dağıtıyor, kuklanın, Karagöz'ün, ortaoyununun ve filmin çevrede oynatılması, çerçeve sahne üslûbunda tiyatro turnesinden daha kolay oluyor.

Halkevi sahneleri hem yörenin tiyatro anlayışını değiştirmeye başlıyor hem de devlet konservatuvarına giren yetenekli oyuncular yetiştiriyor. Parti de sürekli olarak her açıdan tiyatroyu desteklemeyi sürdürüyor. Özellikle sanatçıların, tiyatroculuğun Halkevi sahnelerinde oynamanın, bir sınıfta ders vermek, bir kürsüden konuşmak kadar doğal ve onurlu bir iş olduğu vurgulanıyor.¹⁶

Halkevlerinin 1942 çalışma yılığında, tiyatro kollarının çevrede hem güzel ve toplayıcı bir eğlence aracı hem de estetik bir propaganda aracı olduğu, terbiye, aşılama ve uyarma görevi yaptığı, hareket ve canlılık getirdiği vurgulanıyor ve tiyatroyu kötü gözle görmenin, lânetlemenin yavaş yavaş ortadan kalktığını, ilginin arttığını, tiyatro kollarında görev yapmanın sakıncalı olmadığını bayanlar tarafından yavaş yavaş hissedilmeye başlandığını Siirt Halkevi örneklenerek açıklanıyor. Halkevleri oyun dağıtıcılığındaki sayı, telif, tercüme ve adapte olmak üzere 77'ye ulaşıyor. Bursa Halkevi canlı Karagöz oynatma denemeleri yapıyor.¹⁷

1944 yılı içinde çalışmakta olan 405 Halkevinin 329'unda tiyatro kolları etkinliğini sürdürüyor. 6 ayda bir Parti'ye gelen raporlara göre, Fatih, Eminönü, Ayvalık, Bandırma, Sinop, Samsun, Çorum, Giresun, Hereke, Mudurnu, Mudanya, Menemen, Kilis, Kaymakçı, Karacasu, Kandıra, İsparta, Manisa ve Eskişehir Halkevleri oyun çalışmaları ile başta gidiyor. Kapalı bir tiyatro salonu olmadığı halde Fatih Halkevi, bahçesine yaptığı tiyatro sahnesinde yaz ve güz aylarında oynadığı oyunlarla başta gidiyor. Eminönü Halkevi tiyatro kolu ise, üstün sanat başarıları sağlıyor. Sinop, Samsun, Çorum ve Giresun Halkevleri tiyatro kolları yakınlarındaki Hal-

¹⁵ Mehmet Alper, *İnan*, Trabzon Halkevi Dergisi, Yeni Seri, 2. Kanun, 1942, s. 9.

¹⁶ *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942*, s. 5-6.

¹⁷ *CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları*, Ankara 1943, s. 6.

kevlerine, Halkodalarına turne düzenliyorlar. İzmir, Eminönü ve Ankara Halkevleri sanatçı yetiştirmek üzere tiyatro kursları açıyor. Serbest tiyatro topluluklarının bazı koşullarla Halkevleri sahnesinde oynamalarına izin veriliyor. Böylece etkileşim, deney ve bilgi alışverişi artıyor.¹⁸

Sadi Tek-Muammer Karaca Tiyatrosu Adana Halkevinde 1.1.1944 - 15.1.1944 arası 15 gün sürekli oyun oynuyor. Bu oyunlar; *Bir Donanma Gecesi*, *Nur Baba*, *Dünya Gözü İle*, *Aktör Kim*, *Saçlarından Utan*, *Hülleci*, *Bobstil*, *Didişelim* ve Adana Halkevi tiyatro kolu oyuncularını ile birlikte *Hamlet*.¹⁹

1944 yılı içinde de Parti ilgi ve yardımını sürdürüyor. Oyun dağırcığı zenginleşiyor. Bazı Halkevleri tiyatro kollarına yetiştirici eleman ve araç gereç gönderiliyor.

Fatih, Ankara, Kırşehir, Maraş Halkevleri ve Gölcük (Kocaeli), Arslanköyü (Mersin) Halkodaları Karagöz oynatıyorlar.

1945-1946 Halkevleri ve Halkodaları çalışma yıllıkları tiyatro kollarının, gittikçe artan bir hızla ve daha da yetkinleşerek çalışmalarının sürdüğünü belirtiyor.²⁰ Amatör bir tiyatro olayında en önemli çalıştırıcı ve yol gösterici tiyatro adamı, sahneye koyucudur. Halkevleri tiyatro kollarının kadro konusunda bu en büyük eksikliğini kapatmak üzere partice 5 Bölge Rejiströrlüğünün kurulmasına karar veriliyor. Tiyatro çalışmalarında kolaylık sağlamak, özellikle sahneye koyucu adaylarına yol gösterici olması amacıyla "Temsil Kolu Kılavuzu" hazırlanıp örgüte gönderiliyor. Oyun dağırcığı için bir komisyon kuruluyor. Bu komisyon tüm dağırcığı yeniden elden geçiriyor. Zaman olarak eskiyen ya da çok oynayan oyunları alıyor. Milli Eğitim Bakanlığının bastırıldığı 10 oyunu dağırcığa alıyor.

Yeni gelen oyunlardan *Kaybolan Ses*, *Uludağ*, *Bir İlan Hatası*, *İhtiyar Kız*, *Pembe Hanımın Evi* ve *Ayşe Pınarı*'nı dağırcığa alıyorlar. Parti bu oyunları bastırıp örgüte dağıtıyor.

Buldan, Bafra, Bor, Eminönü, Kadıköy, Beşiktaş, Beyoğlu, Adana, Samsun, Ayvalık, Bergama, Mersin, Aydın, Manisa, Sinop, Çorum, İskenderun, Trabzon, Gölcük, Artvin, Çanakkale, Düzce, Erzurum, Eyüp, Kars, Kastamonu, Karadeniz Ereğlisi, Fatih, Ankara ve İnönü Halkevleri

¹⁸ *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944*, Ankara 1945, s. 20-21.

¹⁹ *Görüşler*, Adana Halkevi Dergisi, sayı 61-62, Şubat 1944, s. 23.

²⁰ *CHP 1945 yılında Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara 1946, Bkz. *CHP 1946 Yılında 15. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara 1947.

ve Canpazarı (Biga), Argın (Urfa), Paşaköyü (Afyon), tiyatro çalışmalarında önde geliyor. İlk kez Halkodaları tiyatro çalışmalarında Türk tiyatrosu açısından önemli sonuçlar verebilecek bir çalışmanın kıvılcımlarını görüyoruz. Köylüler kendi ürünleri olan dramatik nitelikteki seyirlik oyunlarını kendi araç ve gereçleriyle Halkodalarında oynamaya başlıyorlar. Adana Halkevi tiyatro kolu olağan kent tiyatrosu çalışmalarının yanında “köy tiyatrosu” yapmak amacıyla inceleme ve araştırmalara girişiyorlar. Köylünün çıkardığı oyunları (dramatik köy seyirlik oyunları) tarayıp bu oyunlardan günün koşullarına göre yararlanıp, güncel köy tiyatrosu kurmak istiyorlar. Abidin Dino, Adana Halkevi dergisinde bu girişimden söz ederken, önce dramatik köy seyirlik oyunlarının analizini yapıyor, sonra da bu gelenekten nasıl yararlanılacağını, bugün için bile geçerli olan önerilerini sıralıyor.²¹

Dramaturji bakımından geri kalmış köy oyunlarına ulaşmak amaç değil, tam tersine, köy oyunlarının ortada oynanma tekniği, oyuncu seyirci bütünleşmesi, doğmaca oyunculuk üslubu, gerçekçi tiyatronun gereklerini yerine getirirken düşeceğimiz yapmacıklığa olanak tanımayan hareketli ve nükteli bir oyunculuk, yeni Türk aktörünün ancak Halk kaynaklarından güç alınarak yetiştirildiği zaman orijinal bir kimliğe kavuşabilirliği, tavır ve deyiş özelliklerini tümüyle halktan alma konularında köy oyunları sağlam bir eğitim temelini başlangıcı olabilir diyor ve bu düşüncelerin uygulama biçimini 3 bölüme ayırıyor.

A — Nazari birkaç konuşma;

1 — Tiyatronun psikolojik saikleri,

2 — Aktörlüğün psikolojisi,

3 — Yeni tiyatro psikolojisi.

B — Provalar;

1 — Mevzuun müştereken düşünülmesi,

2 — Bu mevzuun irticalen oynanması,

3 — Kritik.

C — Köyde temsil;

²¹ Abidin Dino, “Halkevinde Köy Tiyatrosu”, *Görüşler*, Adana Halkevi Dergisi, sayı 52, 1943, s. 14.

- 1 — Köylü temsillerini görmek ve tetkik etmek,
- 2 — Köy tiyatrosuna göre hazırlanmış, yetişmiş temsil kolunun köylü ortasında, hatta köylünün irticalen iştiraki ile oynaması. Köylü bu temsilleri tamamen benimsemiştir. Kendi dili ile, kendi meselesini duyan ve seyreden seyircinin aksulameli, Halkevi temsil kolu için istifadeli bir derstir. Gezilen köyün derdine uygun olarak seçilen mevzularla içtimai bir vazife de deruhte eden aktör-muharrirlerin temsilleri stenografî ile tesbit edilmektedir. Teşkilatlandırılmak ve yayılmak şartı ile köylü kitlelerine istikamet verebilecek kabiliyette olan bu tiyatro tarzı, Anadolunun ihtiyaçlarına en uygun çare olduğu gibi, realist tiyatronun, aktör ve muharririn yetişmesine hizmet edebilecek bir mektebi olmak istidadındadır.”

Ordu Halkevi dergisinde de dramatik köy seyirlik oyunları metinleri yayınlanıyor, özellikle Uzunisa köylerinde “Kalaycı” oyunu, “Hatip” oyunu “Hoca” oyunu gibi eğlence amacıyla çıkartılan oyunların metinleri yer alıyor.²²

Halkevleri tiyatro geleneği sürseydi hiç kuşkusuz bu iyiniyetli büyük güç, yaşama pratikleri içinde seyirci ile, amaçlanan seyirci ile, içli dışlı olarak çok doğru, etkin ve ulaşılamayacak sonuçlara varabilirdi.

1947 yılında CHP Genel Sekreterliği 90’a yakın oyun yazdırıp bastırıyor, yayıyor, ayrıca 30 kadar oyunu da oynanması için öneriyor ve örgüte gönderiyor.²³ İlerideki bölümde ayrıntıları ile göreceğimiz gibi Halkevleri ve Halkodaları sahnelerinde oynanan oyun sayısı 400’e yaklaşıyor. Parti, uzman kişilere “Tiyatroda Makyaj”, “Tiyatroda Diksiyon”, “Sahne” adlı yardımcı sahne kitapları yazdırıp örgüte gönderiyor, bu kitapların ortak yanı dönemin yaygın tiyatro üslubuna uygun olarak çerçeve, sahne kurallarına göre ağırlıklı gerçekçi tiyatro anlayışında olmasıdır. Bu türün yeşertilmeye çalışılması, sahne, salon, ışık, dekor, kostüm vb. teknik konularda ve eğitilmiş oyuncu konularında aşılması çok zor olan engelleri de birlikte getiriyor.

Halkevleri tiyatro kolları “Radyofonik temsil” diye nitelediği “Okuma tiyatrosu” türünü de geliştiriyorlar. Kent içine yerleştirilen hoparlörlerle

²² Ordu, Ordu Halkevi Dergisi, 1944, sayı 4, s. 4.

²³ Yalçın Orkun, “Halkevi Kollarının Başlıca İstikâmetleri”, *Ülkü*, 3. seri, cilt 50, sayı 11, Kasım 1947, s. 40.

canlı okuma tiyatrosu çalışmaları yapıyorlar. Konya²⁴, Bolu²⁵, Samsun²⁶ Halkevleri, okuma tiyatrosu yayınlarını haftanın belirli günlerinde periyodik yapıyorlar.

Sahne oyununa göre hazırlanması, taşınması ve oynatılması çok kolay olan Karagöz, özellikle tiyatro ve film çalışmalarına tam giremeyen Halkevleri ve Halkodaları tarafından benimseniyor. Ankara Halkevi'nin Hayâli Küçük Ali aracılığı ile öncülük ettiği bu çalışmalar, özellikle köycülük kolü üyeleriyle birlikte, köylere götürölüp gösteriler düzenleniyor. Pazar nedeniyle kente gelen köylülere de ayrıca Karagöz oyunları oynatılıyor. Karagöz çalışmalarında verimli sonuç alan Halkevi sayısı 1945'te 42'ye ulaşıyor.²⁷

1945'te sinema makinası olan Halkevi sayısı 44'e ulaşıyor ve özellikle Parti tarafından gönderilen 35 mm.lik filmler oynatılıyor. Parti Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından çekilen 15 adet Kırkpınar Güreşi filminin Halkevleri için film hazırlayıp örgüte gönderiyor. Ankara Halkevi atölyelerinde hazırlanan, ilk belgesel film denemesi olan "Halkevlerinde halk ve gençlik" konulu film 1936 yılında çoğaltılıp dağıtılıyor. Bu filmin senaryosu ve rejisini Münir Hayri, operatörlüğünü de Kenan yapıyor.²⁸

Kısıtlı olanaklarla ve zor koşullarla yapılan filmler, gereksinimleri karşılayamayınca yurt dışından kültür filmlerinin alınması yoluna gidiliyor.²⁹ Devrim ilkelerini yayma ve halk terbiyesinde etkili olma ağırlığında başlıyor, ilk yıllar Halkevleri tiyatro çalışmaları. Bu anlamda *Akın*, *Mavi Yıldırım*, *Metel* adlı oyunlar yazdırılıp, hemen hemen tüm halkevlerinde oynanmaları sağlanıyor. Yazdırılan bu tür oyunlar yetmeyince çeviri ve adapte çalışmalarına başlanıyor.³⁰

1933 yılında daha yeni açılmaya başlayan Halkevleri 511 oyunla, 478.000 kişiye ulaşıncı, Halkevleri tiyatro kollarının sorunlarını çözümlenmek üzere uzmanlardan meydana gelen bir komisyon oluşturuluyor. Bu komisyon İtalya, İspanya, Rusya gibi devrim yapan ülkelerdeki tiyatro ile

²⁴ *Ulus*, 1 Nisan 1938.

²⁵ *Ulus*, 15 Haziran 1939.

²⁶ *Ulus*, 22 Şubat 1939.

²⁷ *CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara 1946, s. 15.

²⁸ *Ulus*, 22 Şubat 1936.

²⁹ *CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara 1946, s. 14-15.

³⁰ Necip Ali, "Halkevleri Yıldönümü Nutku", *Ülkü*, sayı 2, 1. Teşrin, 1933, Ekim 1933.

Amerika ve Meksika'daki gezici sahneleri araştırıyor. Milli Eğitim Bakanlığı ile de ilişkilere girilerek Türk tiyatrosunu her yönüyle geliştirme çabaları yoğunlaştırılıyor.³¹ Bir ara *Ülkü* dergisinde “Sanat Sanat İçindir”, “Sanat Toplum İçindir”, tartışması açılıyor. Necip Ali Bey, 1934 Halkevleri açılış söylevinde “Sanat Sanat İçindir” ve “Sanat Toplum İçindir” ilkeleri Halkevleri Güzel Sanatlar ve Tiyatro kollarının ezeli belkide ebedi sorunudur, diyor.³² Kazım Nami, sanat ahlâk içindir diyenlerin yargısı gibi sanat sanat içindir diyenlerin yargısı da temelsizdir diyor, belki dün böyle sorunlara yer verilebilirdi, ama bugün sanat toplum içindir sorunu, doğruluğunu göstermiştir, diyor.³³ Behçet Kemal, sanat toplum içindir diyor ve

*“Bizim gibi inkılâp memleketterinde, sanat, ne olursa olsun, inkılâbın emrine girmeyi bir gönül zevki, bir vicdan borcu, bir yaşama çaresi bilmelidir. ...”*³⁴

diye sürdürüyor yazısını.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, kukla, Karagöz, ortaoyunundan yola çıkarak “Öz Tiyatro” adı ile bir tiyatro tezi ortaya koyuyor. İ. Hakkı Baltacıoğlu Geleneksel Türk Tiyatrosu örneklerinden olan Karagöz, kukla ve ortaoyununu modernleştirme konusunda önce yazma deneylerine girişiyor. Kütahya, Afyon, Akşehir, İstanbul ve Sarıyer Halkevlerinde bu tür çalışmaları sahneliyor. Seyircinin gösterdiği aşırı ilgi nedeniyle tezinin geçerli olduğunu kanıtıyor. Bu deney sonuçlarının parti aracılığıyla tüm Halkevleri ve Halkodalarına ulaştırılmasına çalışılıyor.³⁵ İ. Hakkı Baltacıoğlu bu savının prensiplerini şöyle açıklıyor:

HALKEVLERİNDE MODERN TEMAŞA

Millî temaşa neyelerimizi modernleştirme iddiasının prensipleri şunlardır:

- 1) Temaşa neyelerimizde ölen ve ölmeyen elemanlar vardır.
- 2) Tipler, kostümler, temler, zamanla, mekânla değişen şeylerdir.

³¹ Necip Ali, “Halkevleri Yıldönümü Nutku”, *Ülkü*, sayı 13, cilt 3 Mart 1934, s. 12-13.

³² *A.g.e.*, s. 13.

³³ Kazım Nami, *a.g.e.*, s. 46-47.

³⁴ Behçet Kemal, “Gönüllü Sanat”, *Ülkü*, cilt 4, sayı 23, 2. Kânun 1935, s. 336.

³⁵ İ.Hakkı Baltacıoğlu, *Halkın Evi*, CHP Halkevleri Bürosu, Kılavuz Kitaplar, Ulus Basımevi, Ankara 1950, s. 28.

- 3) Millî temaşamızda temsil anlayışı, tiyatro estetiği, hayat felsefesi zamanla ve mekânla değişici şeyler değildir.
- 4) Bu ölmeyen cevherleri bakımından millî temâşâmız benzeri olan Avrupa tiyatrosundan geri değil, daha da ileridir.
- 5) XIX.'uncu asrın yarısından bu yana Avrupa tiyatro anlayışında olan ihtilâl hareketleri dikkate çok değer bir mahiyet göstermektedir.
- 6) Bütün dünyada Avant/garde tiyatrosu, realizm ve naturalizmden kaçmakta, sürrealizme sarkmaktadır.
- 7) Tiyatro ihtilâlcileri tiyatroyu edebiyat, resim, mimarî ve süs sanatlarının etkilerinden kurtarmaya çalışmaktadırlar. Tiyatro, kanunlarını bu yardımcı sanatlardan alacak yerde, kendisinden çıkarmaya çalışmaktadır.
- 8) Dünya tiyatro ihtilâlcilerinin bugüne kadar yapabildikleri şey bilmeyerek tiyatrodaki sürrealizmin şahasesi olan *Bizim Köy* oyununa, meydan oyununa, ortaoyununa yaklaşımdan ibaret kalmıştır.
- 9) Bu tecrübeler göz önünde durup dururken millî temâşâ nevilerini eski ve geri tiyatro artıkları olarak görmek cehaletten başka birşey değildir.
- 10) Bu temaşaların orijinal ve değişmez olan yanlarını alıkoyarak değişici olanlarını değiştirmelidir.”³⁶

Bedrettin Tuncel, Karagöz'ün yerleştirilmesi, güncelleştirilmesi konusunda benzer görüşler ileri sürüyor. Karagöz oyunlarının eski biçim ve özleriyle geliştirilmesi olanaksızdır, tarihi bir bünyesi vardır. Bu bünyenin bozulması doğru olmaz. Eski Karagöz oyunları Osmanlı toplumunun aynıydı. Bu toplum artık maziye karıştı. Karagöz, kendini toplumun bugünkü durumuna, bugünkü hızına uydurmak zorundadır. Halk tipi olan Karagöz, kuşkusuz bugün de yeni durumlar karşısında tipini sürdürebilir. Karagöz'ü modernleştirmekten, yenileştirmekten çıkacak anlam budur. Karagöz'ün bugünkü toplum içinde de geri kafalı bir kişi olarak görünmeyen, saf, içi dışı bir olan, düşündüğünü dobra dobra söyleyen, dünyaya metelik vermeyen bir kişinin kafasını değiştirmeye elbette gerek yoktur.³⁷

³⁶ A.g.e., s. 131.

³⁷ Bedrettin Tuncel, “Kitaplar Arasında Karagöz”, *Ülkü*, Yeni Seri, cilt 1, sayı 1, 1. Teşrin 1941, s. 17.

Ahmet Adnan, *Halkevlerinde Musiki* adlı kitabında, Karagöz ve ortaoyununun ulusal sanatımızın ürünleri olduğunu belirtiyor ve bu ürünlerin geliştirilmek üzere araştırılması gerekliliğini vurguluyor. Tiyatro oyunlarında müziğin dört türlü kullanıldığını bunların; a) eşlik eden, fonda kullanılan sahne müziği, b) saz eşliğinde yapılan müzik, c) halk türküsü ve oyunlarından yararlanan, c) bunların hepsini toplayacak zengin müzikli oyunlar olduğunu, bu gidişin konuşmalı opera ile sonuçlanacağını ve bu türün yararının da hepsinden fazla olduğunu savunuyor.³⁹

Köylere gidilirken aydınların olabildiğince köylü gibi davranmaları, öneriliyor. Köylünün karşısında Kaf dağından gelen bir yabancı gibi değil, bir köylü gibi, onun ruhundan olan biri gibi, onun cinsinden bir insan olarak çıkmalı deniliyor. Ona, kentliyi, aydını yadırgatmamak gerekir. Özellikle tiyatro kollarının bu duruma özen göstermesi isteniliyor.⁴⁰

Ceyhun Atuf Kansu, Halk Tiyatrosunu, Köylü Tiyatrosuyla özdeşleştirerek bu konuda yapılabilecekleri öneriler halinde getiriyor. Gerçek tiyatroyu halka indirmeliyiz, halkın tiyatro gereksinimini kumpanya tiyatrolarının eline bırakmamalıyız, buralardan yetişecek sanatçılar kumpanya geleneğine uygun olarak perde açılmadan önce halk oyunu oynasınlar, halk türküsü söylesinler, ardından gerçek komediler, dramlar oynansın, metnin edebi değeri olsun. Halk Moliere'i bıkmadan seyredecektir. Rus yazarlarının komedileri, ufak yontmalarla oynanabilir. Dram konusunda ise, halka iyi eserler oynamaktan çekinmemeli, ona hareketli ve renkli dramlar seçilmeli diyor.⁴¹

Reşat Nuri Güntekin ise, Halkevleri tiyatro kolları için hazırladığı raporda 7-8 yıllık çalışmaların eleştirisini yapıyor ve önerilerde bulunuyor.⁴²

Önce Halkevi tiyatrosunun ilk amacı yöre gençlerine bir toplantı nedeni olaması, evlerimizin içinde ve çevresinde canlı ve hareketli bir sosyal yaşam yaratmasıdır. Tiyatro herhangi bir ilim ve sanat kolundan daha fazla ilgi ve izleyici çeker. Tiyatrosu iyi işleyen halkevine daha çok insan ayağı alışır. Oyunları hazırlayan Gençlik Grubu için ortada her zaman ko-

³⁹ Ahmet Adnan, *Halkevlerinde Musiki*, CHP Yayınları Kılavuz Kitaplar 6, Ankara 1940, s. 49-50.

⁴⁰ "Köylü ile Temas", *Ülkü*, cilt 13, sayı 77, Temmuz 1939, s. 462-463.

⁴¹ Ceyhun Atuf Kansu, "Milli Tiyatro Üzerine Düşünceler", *Ülkü*, Yeni Seri, cilt 10, sayı 126, Aralık 1946, s. 15-16.

⁴² Reşat Nuri Güntekin, *Halkevlerinde Tiyatro Konuşmaları*, CHP Halkevleri Neşriyatı, Broşür 1, Ankara 1. Teşrin, 1940, s. 133-134.

nuşulacak canlı ve renkli konular vardır. Her iyi oyunun konusu, insanlığın büyük küçük birçok sorunu üzerinde konuşulmasına neden olur. Bunlar geniş bilgili ve kültürlü bir iki aydın tarafından yönetilirse yararı artar. Bir evdeki tiyatro çalışmaları, diğer kollar için de yararlı olur.

b) Tiyatro uygar bir gereksinimdir. Ülkemizde bu gereksinimi karşılayacak profesyonel topluluklar henüz yoktur. Kent ve kasabaları dolaşan tulûat kumpanyaları halkı az çok eğlendirmekle birlikte zevksiz, seviyesiz ve sefil eğlencelerdir. Halkevi sahneleri ülkede fonksiyonel tiyatro toplulukları gelişinceye kadar kent ve kasabalarımızın bu gereksinimini olabildiğince gidereceklerdir. Ve şimdiye kadar gidemişlerdir de.

c) Gençlerimizin eksigi mahçup ve çekingen oluşlarıdır. Toplu yaşamaya ve güzel jestlere alışmamıştır. Sosyetelerde güzel sözlerle ve jestlerle parlayamadığını görmek ona ya yanlış bir küçülme hissi verir ya da sertlikle, kırcılıkla, kabadayılıkla kendini göstermeye iter. Halkevleri tiyatro çalışmaları gençlerin bu eksikliğini giderecektir.

ç) Halkevi amatörlerinin az çok edebi ve fikri değeri olan oyunlarla uğraşmaları bu gençler için düşünce, zevk ve dil terbiyesi aracı olacaktır. Oyunları iyi hazırlamak için harcanan emek, onlar iyi çıkmadığı zaman bile kaybolmamış, istenilen yararı sağlamış olacaktır.

d) Bu çalışmalar genç yetenekleri ortaya çıkaracak, Devlet Tiyatrosuna eleman kazandıracaktır.

e) Ülkemizde söz söyleme sanatı henüz ilkel bir durumdadır. Söylevler, söyleşiler sürekli bir okuma ya da tek düze ve teatral söz söyleme biçiminde yapılıyor.

Söylenen sözlerle, düşüncelerle, söyleyenin mimiği, jesti, tavrı, tonlaması arasında ilişki kurulamamıştır. Monak ve Darülbedâi diksiyon ve deklarasyonu yollarından uzaklaşmak, anlatımlarda doğallık ve içtenlik koşullarına uymak şartıyla tiyatro, iyi konuşmacı yetiştiren en iyi okuldur. Düşünceleri benimsemeye, onlardaki heyecanı duymaya ve duyurmaya alışmak için en iyi çare rol oynamak, geçici bir zaman için başka bir insanın derisi içine girmektir.

f) Vatandaşlarda gelişmesini istediğimiz düşünce, görüş ve duyguları güçlendirmek.

Halkevi sahnelerinin düzeni, oyun dağırcığı ve çalışma biçimi, bu amaçları sağlamak üzere düzenlenmeli ve yönetilmelidir. Görüldüğü gibi

Reşat Nuri Güntekin, Halkevleri tiyatro çalışmalarının amacını katılanın eğitimi ve doğru tabanda az da olsa, seyircinin tiyatro gereksinimini karşılayacak biçimde olması gerektiğini vurguluyor.

Halkevleri ve Halkodaları tiyatro kollarının oyun metni gereksinimlerini karşılamak üzere CHP başta olmak üzere, Ulusal Ekonomi ve Araştırma Kurumu, Halkevi tiyatro kolu çalışanları ve aydınlar, yazarlar tüm güçlerini seferber ediyorlar. CHP, bir yandan yetişmiş tiyatro yazarlarına oyun siparişleri verirken, bir yandan da Halkevi tiyatro kolu çalışanları kendi koşullarına uygun oyunlar yazıyorlar. CHP özel siparişleri yanında sahne oyunu elde etmek için dört kez büyük yarışma açıyor. Bunlardan ilki 1938 Eylül'ünde duyuruluyor. 1939 Nisan'ında sonuçlanıyor. Bu sahne oyunu yarışması Halkevleri sahnelerinde oynanmak üzere yetişkin yazarlar arasında açılıyor. Yarışma koşulları kısaca şöyle:

1 — Yazılacak oyunlar Halkevleri sahnelerine uygun olabilmesi için, az kişili, az kadınlı ve bâsit dekorlu olmalı.

2 — Yazarlar, devrim ilkeleri çerçevesinde kalmak koşuluyla, istedikleri konuda yazabiliyorlar. Ancak oyunlar halkımızın dilinin ve ifâdesinin güzelliğini, edebi zevkini, konuşma inceliğini, seçkinliğini ve olgunluğunu arttıracak biçimde olmalı, Yeni Türk toplumunun modern, kültürel ve ulusal duygularını doyurmalı ve yetiştirici olmalı.

3 — Yazarlar her sınıftan seyirci özelliklerini gözönüne almalı.

4 — Nafi Atuf Kansu, Reşat Nuri Güntekin, Bedrettin Tuncel, Dr. Suha Delilbaşı, Vedat Nedim Tör, Muhsin Ertuğrul bu yarışmanın seçiciler kurulunu oluşturuyor.

5 — Birinciye 500, ikinciye 400, üçüncüye 300, dördüncüye 200, beşinciye 100 lira ödül konuluyor.⁴³

Bu yarışmaya 27 oyun geliyor. Seçici kurulda Vedat Nedim Tör'ün yerine Kerim İncedayı getiriliyor. Kurul 26.4.1939'da toplanıyor. İlk üç dereceye lâyık eser bulunamıyor. Samasun Halkevi üyelerinden Vedat Ürfi Bengü'nün yazdığı *Beyaz Baykuş* adlı oyun yarışma koşullarına göre dördüncü derecede görülüyor. 200 lira ödül veriliyor. Bursa Halkevi üyelerinden öğretmen Celal Sıtkı Gürler'in *Eğitmen*, İzmit Halkevi üyelerinden Yusuf Nüzhet Unat'ın *Para Delisi*, Mardin Halkevi üyelerinden Sedat Yesüge'nin *O Varken* adlı oyunları da yarışma koşullarına göre beşinci de-

⁴³ "CHP, Piyas, Hikaye Müsabakaları", *Ülkü*, cilt 12, sayı 67, Eylül 1938, s. 79.

recede görülerek 100'er lira ödül verilmesine karar veriliyor. Bu oyunlar CHP'ce bastırılarak Halkevlerinde oynattırılıyor.⁴⁴

Ağustos 1941'de Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu, 12. Tasarruf ve Yerli Malı haftası nedeniyle, Halkevi sahnelerinde oynanmak üzere sahne oyunu yarışması düzenliyor. Yarışma koşulları içinde, propoganda kokusu taşımadan kurumun savurganlıkla uğraş, tasarruflu yaşama amaçlarının üç perdelik bir oyun halinde en iyi canlandıran yazara 150 lira telif hakkı ödeneceği, oyunun dram ya da komedi olabileceği en çok üç kadın oyunculu olacağı yer alıyor. Oyunlar takma adlarla gönderiliyor.⁴⁵

CHP, 1945 yılında da Halkevi sahnelerinde oynanmak üzere sahne oyunu yarışması düzenliyor. Yarışma koşulları kısaca şöyle:

1 — Yarışmaya telif oyunlar katılabiliyor. Seçilecek üç oyun, üç derece üzerinden birinci 2000, ikinci 1500, üçüncü 1000 lira ödül alacak ayrıca onuncuya kadar derece alan yedi oyuna üçer yüz lira verilecek. Seçilen eserler partice bastırılıp tüm örgüte dağılacak, yazar isterse, Halkevleri dışında bastırılabilir ya da oynanabilecek.

2 — Yarışmaya basılmış ya da oynanmış oyunlar katılamayacak.

3 — İlk üç dereceyi alan oyunlar 1945 Şubatında Halkevleri Bayramında Ankara Halkevi sahnesinde ayrı ayrı üç gün oynayacak.

4 — Yarışmaya takma adla katılınacak.

5 — Oyunlar ilkin yarışma koşulları açısından bir komisyon tarafından değerlendirilecek, yarışma koşullarına uygun oyunlar ayrıca 10 kişilik seçici kurul tarafından değerlendirilecek.

6 — Yarışmaya katılacak oyunlar:

a) Konu, Cumhuriyetin ilânından bugüne kadar geçen zaman içinde toplumumuzda görülen çeşitli değişimler, ilerlemeler göz önünde tutularak işlenecek, gerçekleşmiş olan ya da gerçekleşmesi toplumumuz için yararlı olabilecek değerler, devrimimizin dünya görüşüne uygun olarak belirtilecek.

b) Konu, ülkede çeşitli iş ve çalışma alanlarında devrim ilkelerini belirtebilecek, ülkemiz sorunlarını, halkımızın sorunlarını aydınlatacak, kavrayacak biçimde ele alınacak.

⁴⁴ "CHP'nin Tertip Ettiği Müsabakalar", *Ülkü*, cilt 13, sayı 75, Mayıs 1939, s. 278.

⁴⁵ *Yeni Türk*, İstanbul Halkevi Mecmuası, cilt 9, sayı 104, Ağustos 1941, s. 661.

c) Oyun kişileri, ülkemizde görülen tiplerden seçilecek. Bunlar çiftçi, işçi, memur, öğretmen, asker, doktor, mühendis, avukat, esnaf, tüccar, denizci, vb. hertürlü meslekten insanlar arasından seçilebilecek ve bu insanların aile, meslek yaşamları oyunun çerçevesini oluşturabilecek. Ancak seçilen kişiler çok özel, çok sınırlı ve yöresel olarak kalmayacak. Kendi yaşamımızdan kendi toplumumuzdan olan kişilerin tiplerini, karakterlerini, aynı zamanda insan ruhunun işlenmesine olanak verecek.

ç) Konu dram ya da komedi olarak işlenecek.

d) Olayın geçtiği yer, küçük bir köyden, hatta bir mandradan en büyük kentimize kadar yurdumuzun her köşesi olabilecek.

e) Oyun tiyatro sanatının gereklerine uygun olarak sade ve doğal bir yapıda olacak.

f) Dekor ve sahne eşyasına gerek duyulmayacak. Oyun gücünü teknikten değil, özünden alabilmeli.

g) Oyunlar 2-3 perdeli veya bir kaç tablolu olabilir. Ancak bir perdelik oyunların en çok bir saat, üç perdelik oyunlarında en çok iki saat sürmesine dikkat edilecek.

ğ) Oyun dil açısından bugünkü konuşma diline uygun olacak, oyun kişinin konuştuğu dil kişiliğine uygun olacak, yapmacık olmayacak. Oyun dili her sınıfa seslenebilecek bir ortalama tutturacak. Hiçbir şekilde lehçe, ağız, şive, kullanılmayacak.⁴⁶

CHP, 1945 sanat yarışmasına 149 sahne oyunu katılıyor. Komisyon 11 oyunu yarışma yönetmeliğine uygun buluyor ve seçici kurula gönderiyor. Seçici Kurul 4 Ocak 1945 günü toplanarak, değerlendirmesini bir raporla CHP Genel Sekreterliğine gönderiyor. Rapor kısaca şöyle:

Seçici Kurula gelen 11 oyunun hiçbiri ödül alacak düzeyde görülüyor. Oyunların hemen hepsi sahne sanatının gerektirdiği hareket ve canlılıktan yoksun görülüyor. Bazı oyunlarda yer yer canlılık ve başarılı sahneler görülse de oyunun tümü oynandığında ilgi çekecek, heyecan verecek veya eğlendirecek herhangi bir toplum, insan veya ruh sorunu üzerinde düşündürecek bir değer ve anlam taşıyor. İncelenen oyunlar içinde 1 perdelik komedi olarak yazılan “*Kafa Kağıdı*” adlı oyun dili, konusu

⁴⁶ “CHP, 1945 Sanat Mükâfaatı”, *Ülkü*, Yeni Seri, cilt 6, sayı 70, Ağustos 1944, s. 3.

ve yapısı bakımından diğerlerine oranla daha derli toplu daha sade görülüyor. Bununla beraber bu oyun CHP sanat ödülünü alabilecek değer taşıyor. Bu oyuna 300 liralık ödüllerden birinin verilmesine karar veriliyor.

Seçici Kurul Başkanı Reşat Nuri Güntekin, üyeler Ahmet Hamdi Tanpınar, Ali Suha Delilbaşı, Muhsin Ertuğrul, Suut Kemal Yetkin, Bedrettin Tuncel, Yunus Kâzım Köni, Sabahattin Eyüpoğlu, Nurullah Ataç, Ertuğrul İlgin seçici kurulu oluşturuyor.⁴⁷

Ödül alan *Kafa Kağıdı* adlı komedi dramatik köy seyirlik oyunu konusunda derlemeler yapan Hamdi Olcay tarafından yazılıyor. Oyun Parti tarafından bastırılıp örgüte gönderiliyor. CHP'nin 1946 yılında açtığı sahne oyunu yarışmasında birincilik ödülünü Necip Fazıl Kısakürek'in *Sabır Taşı* adlı oyunu alıyor. İkincilik ödülünü Ahmet Muhip Dranas'ın *Gölgeler* ve İlhan Tarus'un *Bir Gemi*'si paylaşıyor. Ancak Necip Fazıl Kısakürek'in oyununu CHP duyurmaktan çekiniyor. Bu da yazarla Parti arasında dava konusu oluyor⁴⁸, CHP, 1947 ve 1948 yıllarında da Halkevleri ve Halkodalarında oynanmak üzere sahne oyunu yarışmaları düzenliyor. Katılma koşulları hemen hemen aynı. Sadece yazarlar açık adlarıyla katılıyorlar. Ve seçici kurul da İstanbul Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Devlet Konservatuarı, İstanbul Şehir Tiyatrosu ve CHP'nin seçeceği 3er kişiden oluşuyor.⁴⁹ 1948 yılında düzenlenen İNÖNÜ ödülünü Cevat Fehmi Başkut'un *Küçük Şehir* adlı oyunu kazanıyor.⁵⁰

Halkevleri ve Halkodaları tiyatro kollarının çalışmalarına yıllar ve koşulları içinde baktığımızda yapılan işin önemi ve yaygınlığı daha da belirginleşiyor. 1932 yılında açılan 55 Halkevi bir yıl içinde 511 adet oyun oynuyor, 373 konser veriyor, 915 konferans veriyor, bu çalışmalarını 478.873 kişi izliyor. Yaklaşık onbeş milyon ülke nüfusunun otuzda biri Halkevlerinin ilk yılında bu çalışmalarını ile tanışıyor. Tiyatro çalışmaları yapan Halkevlerinin üye sayıları ve mesleklere göre dağılımı ise; 6 avukat, 12 doktor, 675 öğretmen, 170 tüccar, 29 çiftçi, 322 işçi, 195 güzel sanatlar mensubu, 1448 diğer meslekler olmak üzere 422 kadın, 2611 erkek toplam 3033 üye.

⁴⁷ "CHP, 1945 Sanat Mükâfatı" *Ülkü*, Yeni Seri, cilt 7, sayı 8, Mart 1945, s. 26.

⁴⁸ Metin And, *Elli Yılın Türk Tiyatrosu*, İş Bankası Kültür Yayınları 124, İstanbul 1973, s. 412, Bkz., Varlık 1947, sayı 32.

⁴⁹ *Ülkü*, Yeni Seri, cilt 10, sayı 116, Nisan 1946, s. 20.

⁵⁰ Metin And, *50 Yılın Türk Tiyatrosu*, İş Bankası Kültür Yayınları 124, 2. baskı, İstanbul 1973, s. 412.

Halkevlerinin tüm kollarında çalışan üye toplamı ise, 34.541 kişiyi buluyor.⁵¹

1934 yılında çalışan 80 Halkevinin tiyatro kollarında, 22 avukat, 30 doktor, 840 öğretmen, 344 tüccar, 107 çiftçi, 556 işçi, 228 güzel sanatlar mensubu, 1945 diğer mesleklerden olmak üzere 437'si kadın toplam 4072 kişi çalışıyor. Halkevlerinin toplam üye sayısı 49.815'e ulaşıyor. 80 Halkevi 1934 yılında 1537 konferans, 402 konser düzenliyor, ve 539 oyun oynanıyor. Bu üç çalışmaya 798.127 kişi katılıyor.⁵²

1935 yılında sayıları 103'ü bulan Halkevleri tiyatro kollarında 30 avukat, 49 doktor, 1141 öğretmen, 632 tüccar, 1965 işçi, 245 çiftçi, 409 güzel sanatlar mensubu, 503 diğer mesleklerden olmak üzere 716'sı kadın 4.974 üye çalışıyor. Alttaki çizelgede çalışmalar ve katılanlar belirtiliyor.⁵³

103 Halkevinin 1935 yılı içindeki Gösteri, Konser, Sinema ve Konferans Çalışmaları

Halkevlerinin yalnız verdiği veya gösterdiği								Başka Kurumlarla birlikte yapılan	
Gösteri		Konferans		Sinema		Konser		eğlenceler	
Sayısı	Gelenler	Sayısı	Gelenler	Sayısı	Gelenler	Sayısı	Gelenler	Sayısı	Gelenler
782	294.500	1503	321.418	636	295.736	776	137.048	740	232.657

1935 yılında ülke nüfusu 16.150.000'e ulaşıyor.

1936 yılında 124 Halkevi 6198 kadın, 69.230 erkek üyesi ile çalışmalarını sürdürüyor. Tüm çalışmalara katılanların toplam sayısı 4.311.667'ye ulaşıyor. Yaklaşık ülke nüfusunun dörtte biri Halkevleri çalışmalarına düz ya da dolaylı yollardan katılıyor. Bir kişinin birden fazla çalışmaya katıldığı düşünülürse bu oran düşecektir. Aynı yıl 1330 oyun oynanıyor, 713 film gösteriliyor⁵⁴, 1936 yılındaki 1330 oyunun 180'i Eminönü Halkevi tarafından oynanıyor.

1937 yılında 167 Halkevi toplam 1549 oyun oynuyor. Bunların 13'ü İzmit Halkevi tarafından gerçekleştiriliyor. Ve 13 oyuna 8.250 seyirci geliyor.

⁵¹ *Halkevlerinin Bir Yılı*, Ülkü'nün Küçük Kitapları, No 3, s. 118-123.

⁵² *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası*, Ülkü'nün Küçük Kitapları, s. 192-193, 202-203.

⁵³ *Halkevlerinin 1935 senesi Faaliyet Raporları Hulâsası*, s. 138-139.

⁵⁴ *1936 Yılında Halkevleri Nasıl Çalıştı*, Ankara 1937, s. 29.

1938 yılında İstanbul'daki Halkevleri toplam 341 oyun oynuyor. 341 oyunu 142.699 seyirci izliyor. Oyun başına ortalama 418 kişi düşüyor.

1939 yılında çalışan 373 Halkevi 3000'nin üzerinde oyun oynuyor, 2000'e yakın film gösteriyor.

1940 yılında dış ve iç koşullar nedeniyle oyun sayısı 2000 civarına düşüyor, gösterilen film sayısında önceki yıla göre çok az artış sağlanıyor.⁵⁵

1942 yılında 389 Halkevi 652 oyun, 53 köy gezisinde küçük oyunlar oynuyor. 753. 404 kişi oyunları izliyor, 514 film gösteriliyor. Oyun dağıtıcısındaki 77 oyundan M.Ali Çamlıca'nın *İnsan Sarrafı* ve Reşat Nuri Güntekin'in *Bir Yağmur Gecesi* en çok oynanan oyunlar arasında yer alıyor.⁵⁶

1944 yılında çalışan 406 Halkevi ve 365 Halkodası toplam 3000 oyun oynuyor.⁵⁷

Bizim saptayabildiğimiz kadarıyla, Halkevleri ve Halkodaları tarafından en çok oynanan oyunlar sırasıyla şöyle:

İstiklâl, Akın, Himmet'in Oğlu, Mavi Yıldırım, Mete, Kahraman, Kanun Adamı, Şeriye Mahkemesinde, Tırıullar, Mahçuplar, İnsan Sarrafı, İkizler, Yanlış Yol, Çoban, Kozanoğlu, Hissei Şayia, Ana, Beyaz Kahraman, Özyurt, Kızıl Çağlayan, Yarım Osman, Bir Yağmur Gecesi, Erkek Kukla, Para Delisi ve Yapışkanlar.

En çok oyun oynayan Halkevleri ise sırayla; Ankara, Trabzon, Bursa, Adana, Eminönü, Balıkesir, Sinop, Ordu, Eskişehir, Afyon, Bakırköy, İzmir, İzmit, Giresun, Kadıköy, Samsun, Konya, Mersin, Aydın olarak belirleniyor.

⁵⁵ *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942*, Ankara 1942, Ekler bölümü.

⁵⁶ *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1942 Çalışmaları*, Ankara 1943, s. 6.

⁵⁷ *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944*, Ankara 1946, s. 21.